

УДК 372.4:78.07

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ПРОБЛЕМУ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кушнір К.В.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Клімішина І.А.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної мистецької, зокрема музичної, освіти – аналізу досліджень науковців щодо проблеми формування музичної культури учнів початкової школи в процесі музичної діяльності. Проаналізовано науково-педагогічні дослідження, що висвітлюють різні підходи щодо визначення поняття «музична культура». У статті окреслюються шляхи формування музичної культури молодших школярів засобами народної творчості. Підкреслюється, що музична культура є важливим чинником в формуванні духовності особистості та необхідним елементом гармонійного розвитку та різнобічного виховання школярів.

Ключові слова: музична культура, мистецька освіта, народна творчість, духовність особистості, молодші школярі.

Постановка проблеми. Вимоги до діяльності в галузі мистецької освіти надзвичайно динамічні й за своєю суттю є одними з найскладніших історичних категорій, що піддаються постійним змінам. Сучасні дослідники наголошують, що в практиці загальної освіти існує проблема розвитку музичної культури дітей, якій відбувається тільки на теоретичному рівні, не систематично і фрагментарно. В умовах шкільного навчання уроки музичного мистецтва зводяться лише до набуття знань, умінь і навичок, що свідчить про недостатньо повне використання можливостей музики для культурного розвитку учнів. Також, неабиякою проблемою залишається відбір змісту шкільних підручників із музичного мистецтва, їх конструювання та використання у навчально-виховному процесі. Неоцінним скарбом українського народу є його музична культура. В наш час за умов відродження національної культури розвиток музичної культури молодших школярів, прищеплення любові до народної музики – одне з першочергових завдань музичного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою формування музичної культури особистості займалися філософи (А. Арнольд, Е. Ільєнков, В. Кудін, В. Степін, А. Щербо та ін.); педагоги (Е. Абдулліна, О. Апраксина, Б. Асаф'єв, Д. Кабалевський, С. Назайкінський та ін.), музикознавці (Б. Асаф'єв, Л. Мазеля, А. Сохора, В. Цуккерман, Б. Яворський та ін.).

Важливі компоненти мистецької освіти висвітлено в працях сучасних українських дослідників (Л. Беземчук, В. Бондара, Б. Бриліна, І. Зязюна, Л. Коваль, В. Лозової, Л. Масол, В. Монахова, П. Москаленко, С. Ничкало, О. Олексюк, О. Оніщенко, Г. Падалки, В. Рагозіної, О. Ростовського, О. Рудницької, А. Сохора, Б. Теплової, Л. Хлебнікової, О. Щолокової та ін.), які вивчали різні напрями розвитку емоційної сфери школярів.

Передові діячі вітчизняної культури, уважно вивчали і записували зразки народної музичної творчості, зокрема В. Верховинець, С. Воробкевич, Ф. Колесса, М. Леонтович, М. Лисенко, Я. Степовий, К. Стеценко. У своїй музично-педагогічній діяльності вони дотримувалися думки

про визначальну роль фольклору у формуванні музичної культури в вихованні підростаючого покоління.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність і недостатня розробленість означеної проблеми зумовила вибір теми нашого дослідження.

Мета і завдання статті полягає в науково – теоретичному обґрунтуванні змісту поняття «музична культура молодших школярів», та окресленні шляхів їх формування засобами народної творчості.

Мета дослідження зумовила постановку та вирішення таких завдань:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз напрямів дослідження щодо визначення поняття «музична культура».

2. Обґрунтувати зміст поняття «музична культура молодших школярів».

Виклад основного матеріалу. Важливим напрямом розв'язання навчально-виховних завдань є формування основ музичної культури учнів як важливої і невід'ємної частини їхньої духовної культури, комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі сприймання й інтерпретації кращих зразків української та світової музичної культури, а також формування естетичного досвіду та емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва.

Одним із важливих завдань музичного виховання є формування музичної культури школярів у процесі вивчення ними творів дитячої народної музичної творчості. У дитячому фольклорі знаходиться ключ до розуміння психології, художніх смаків, а також творчих можливостей молодших школярів. Виховання засобами дитячого фольклору стало одним із першочергових завдань вчителя музичного мистецтва.

Метою сучасного освітнього процесу є розвиток особистості учня, становлення в людині системи цінностей: особистісних, загальнолюдських, професійних тощо. Серед предметів, що вивчаються в загальноосвітній школі, чи не найвищий виховний та розвивальний потенціал має музичне мистецтво з притаманним йому впливом на свідомість і підсвідомість особистості, на інтелек-

туальну та емоційну сфери, на моральне і фізичне здоров'я людини. Найважливішою функцією мистецтва, в тому числі й народної творчості, є його здатність збуджувати у дитини художню насолоду. Саме у прагненні до художньої насолоди виражається насамперед потреба особистості у мистецтві. Якщо твір не приносить школяреві цієї насолоди, він не стане для нього художнім відкриттям світу, його естетичним досягненням, естетично не впливатиме на його духовний світ.

У культурологічній площині музична освіта є одним із засобів соціального відтворення спільноти, підвищення потенціалу, адаптивних можливостей і перспектив соціокультурного розвитку. Разом з тим, коли говорять про музичну культуру особистості як частини духовної культури, то завжди звертають увагу на те, що її формування неможливе поза розвитку фундаментальних здібностей – мистецтва бачити, відчувати, мислити, творити. Саме недооцінка духовної основи музичної освіти і не дозволяє якісно розвивати музичну культуру школяра. Отже, сучасна музична освіта ґрунтується на культурологічному підході, який забезпечує цілісне розуміння сутності мистецьких явищ, а також спрямовує на збереження кращих національних і світових надбань, накопичених людством. Такий підхід дозволяє сприймати суб'єктами навчального процесу соціокультурні норми для гармонізації життя, комфортного співіснування і культурної комунікації.

Питання формування духовного світу людини засобами музичного мистецтва було актуальним в усі часи. Існують різні підходи до розуміння ролі музики у вихованні особистості, що починаються від ідеалу музично освіченої людини у стародавні часи, до заперечення загальної музичної освіти окремими науковцями-педагогами на початку ХХ ст. Сучасна зарубіжна освіта у школі має обов'язковою складовою та необхідною ланкою навчання саме музичне виховання дітей.

У вітчизняній музичній освіті ідея формування музичної культури особистості пройшла шлях від накопичення досвіду народної педагогіки та фольклорних традицій музичного виховання дітей – до розбудови основ музичного навчання (М. Лисенко, М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, В. Верховинець та ін.) й визнання музичної культури учня важливим орієнтиром музичної педагогіки (Д. Кабалевський, О. Ростовський та ін.) [5].

Український народ, маючи багатовікову історію, створив духовну культуру, в структурі якої помітне місце займає мудрий досвід навчання і виховання підростаючих поколінь. Через фольклор народ прагне навчити дитину відчувати і розуміти красу, де б вона не з'являлася, забезпечити єдність між естетичним розвитком дитини і її моральним вихованням, стимулювати потяг до художньої творчості, бажання приносити красу в навколишнє життя, працю, поведінку, виробити непримиренне ставлення до потворного, здатність ненавидіти зло і боротися з ним. В українському фольклорі чимало дитячих пісенок, які розвивають у дітей чуття ритму, привчають малят виконувати прості ігрові і танцювальні рухи під мелодію пісні: плескати в долоні, притупувати ніжку, помахувати ручкою, ста-

вити руки на пояс тощо. Поступово з розвитком дитини, збагаченням її життєвого і музично-слухового досвіду коло пісень і танцювальних рухів розширюється, вони урізноманітнюються. Твори музичного фольклору своєрідно акумулюють у собі естетичний досвід народу, утверджують високі моральні й духовні цінності життя. Саме тому варто використовувати у музичній роботі зі школярами цей виховний потенціал народної музичної творчості.

Поняття «музична культура» тісно пов'язана зі сферою музичної освіти й трактується у цьому контексті як сукупність культурно-цивілізаційних надбань людства та інтегрована характеристика особистості. Разом з тим, музична культура визначається науковцями як професійна якість музиканта й характеристика дитини, що навчається в загальноосвітньому закладі.

На думку Д. Кабалевського, за допомогою музичного мистецтва збагачується духовне життя людини, а також емоційна, естетична, моральна культура. Метою музичного виховання композитор вважав формування саме музичної культури, яка сприятиме подальшому розвитку рівня духовної культури особистості. Під музичною культурою потрібно розуміти поєднання музики та її соціального існування. Ця система передбачає усі види музичної діяльності: створення, збереження, відтворення, поширення, сприймання та інтерпретація музичного твору; суб'єктів даних видів діяльності та навчальних закладів, що передбачають належну професійну підготовку, задля подальшої музичної діяльності [3].

Угорський композитор З. Кодай вважав, що музична культура є важливим компонентом у гармонійному вихованні людини, в рамках універсальної культури, що поєднує в собі традиції, художній смак та духовну цілісність. Метою формування музичної культури школяра, стверджував З. Кодай, є «проникнення у душу музики, прагнучи тим самим, щоб і музика проникла в душу учня» [1, с. 20]. Автор наголошував, що основою музичної культури має стати саме народна музика – «виховання лише тоді може бути ефективним, коли воно проростатиме з рідної національної культури». Отже, головну роль в формуванні музичної культури школярів З. Кодай надає народній пісні.

Педагогічні погляди таких знаменитих українських композиторів, як М. Лисенко, М. Леонтович та К. Стеценко вказують на глибоку переконаність у розвитку музичної культури за допомогою національної педагогіки. Зокрема К. Стеценко довів принцип взаємозв'язку музики з комплексом мистецтв. Він вважав, що слухові враження потрібно доповнювати сенсорними, адже знання здобуті на основі слухових вражень є неповними [6]. М. Леонтович приділив увагу формуванню музичної культури школярів за допомогою пісні. Він сформував позицію головної ролі фольклору в процесі музичного виховання дітей, та пропонував починати оволодіння нотною грамотою з безнотного співу на основі народних українських пісень [4].

Дослідниця О. Лобова розуміє музичну культуру дитини як інтегративне особистісне утворення, що складається з музичної спрямованості, музичної обізнаності, музично-творчої розви-

неності й музичної вихованості, що забезпечує дитині можливість усвідомленого й адекватного спілкування з музичним мистецтвом у навчанні та житті. Це явище формується та виявляється в музичній діяльності і постає необхідним фактором різнобічного розвитку та гармонійного виховання дитини.

На нашу думку, результативність розвитку музичної культури школярів залежить від педагога, рівня його професійної підготовки, інтелекту, здатності до активної музичної діяльності, вміння привернути увагу та зацікавити дітей, прагнення до самовдосконалення та збагачення новими педагогічними та психологічними знаннями. Ми повністю розділяємо думку О. Лобової, яка вважає, що мета загальної музичної освіти це і є формування музичної культури підрастаючого покоління, яка стосується не обраних школярів, а кожної дитини незалежно від рівня її власне музичної обдарованості [5].

У результаті вивчення наукової літератури визначено, що музична культура є важливим чинником формування духовності особистості та необхідним елементом гармонійного розвитку людини. Виявлено, що дослідники продовжують вивчати питання формування музичної культури підрастаючого покоління і трактують це базове поняття як: систему, до якої входять музичні цінності, усі види музичної діяльності, усі суб'єкти такого роду діяльності з їхніми знаннями, навичками та іншими якостями (А. Сохор); поєднання музики та її соціального існування, музичної грамотності і музичної діяльності – набуття музичних знань і розвиток здібностей (Д. Кабалевський); поєднання традицій, художнього смаку та духовної цілісності (З. Кодай); процес передачі суспільно-історичного досвіду музичної діяльності новому поколінню з метою художньо-естетичного збагачення дитини (О. Апраксина); взаємодію різних видів музич-

ної діяльності (О. Радинова); органічну та необхідну частину художньої та духовної культури особистості; складне інтегративне особистісне утворення, що виникає як поєднання музичних освіченості-розвиненості-вихованості та є необхідною складовою різнобічного розвитку та гармонійного виховання дитини (О. Лобова); міру засвоєння учнем цінності музичного мистецтва (Е. Абдуллін) тощо.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищесказане можна зробити висновок, що виявлені традиції гуманістичної та морально-естетичної спрямованості, пріоритету духовності можна трактувати як принцип культурологічного особистісно-орієнтованого навчання. У такій площині формування музичної культури забезпечує цілісне розуміння сутності мистецьких явищ, а також спрямовує на збереження кращих національних і світових надбань, накопичених людством. Музична культура людини невід'ємна від культури народу, до якого вона належить або серед якого живе. Тож педагогам потрібно реалізувати концепцію музичного виховання школярів на основі української культури, мови, народної творчості і фольклору. В узагальненому вигляді вона полягає у визначенні провідної ролі музично-пісенного фольклору в естетичному вихованні дітей; у зверненні до народної музичної творчості крізь призму її життєвих зв'язків із духовним, матеріальним та практичним світом людини; утвердженні високих моральних й духовних цінностей життя, відгострюючи розум та освіжаючи серце, вчить шанувати батьків, цінувати і любити рідну землю, працю.

Отже, на основі аналізу наукових досліджень музичну культуру молодших школярів визначено як сукупність музично-практичних, художніх, пізнавальних навичок, які вказують на рівень освіченості та вихованості учня у сфері музичного мистецтва засобами народної творчості.

Список літератури:

1. Баренбойм Л.А. О музыкальном воспитании в Венгрии // Музыкальное воспитание в Венгрии / Сост. и общ. ред: Л.А. Баренбойм. М.: Сов. композитор, 1983. – С. 5-40.
2. Вікова та педагогічна психологія / За ред. Петровського А.В. – М.: Просвітництво, 1973. – С. 66-97.
3. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца: Книга для учителя / Д.Б. Кабалевский – М: Просвещение, – 1984. – 206 с.
4. Леонтович М. Практичний курс навчання співу у середніх школах України / З педагогічної спадщини композитора. Упор. Л.О. Іванова. – К.: Муз. Україна, 1989. – 136 с.
5. Лобова О.В. Дидактико-методична система формування основ музичної культури молодших школярів у процесі загальної музичної освіти / О.В. Лобова // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. – 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Київ: – 2011. – 28 с.
6. Олексюк О.М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188 с.
7. Ростовський О. Методика викладання музики в початковій школі. – Навч.-метод. посібник. – 2-е вид., доп. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2001. – 216 с.

Кушнир К.В.

Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя

Климишина И.А.

Винницкий государственный педагогический университет
имени Михаила Коцюбинского

СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ПРОБЛЕМУ ФОРМИРОВАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье рассматривается один из актуальных вопросов музыкальной педагогики, в частности, музыкального образования, которое заключается в анализе научных исследований на тему формирования музыкальной культуры учащихся начальной школы в процессе музыкальной деятельности. Проанализированы научно-педагогические исследования, представляющие различные подходы к определению понятия «музыкальная культура». В статье излагаются способы формирования музыкальной культуры младших школьников средствами народного творчества. Подчеркивается, что музыкальная культура является важным фактором в развитии духовности личности и необходимым элементом гармоничного развития и разностороннего воспитания школьников.

Ключевые слова: музыкальная культура, художественное образование, народное творчество, духовность личности, младшие школьники.

Kushnir K.V.

Nizhyn State University named after Nikolai Gogol

Klimishyna I.A.

Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsyubinsky

MODERN VIEWS AT AN ISSUE OF MUSIC CULTURE DEVELOPMENT OF ELEMENTARY SCHOOL PUPILS

Summary

The article deals with one of the topical issues of musical pedagogy, in particular, musical education that is to the analysis of scientific researches in regards to the development of music culture of elementary school pupils in the process of musical activity. The scientific-pedagogical researches representing various approaches to the definition of the notion «music culture» are analyzed. The paper outlines ways of creating musical culture of younger pupils by means of folk art. It is emphasized that music culture is a significant factor in the development of the spirituality of the individual and an essential element of the harmonic development and the diverse upbringing of pupils.

Keywords: musical culture, artistic education, folk art, spirituality of the individual, elementary school pupils.